

A felvonultatott bizonyítási eszközök Jézus perében

KOVÁCS ISTVÁN¹

A tanulmány középpontjában Jézus Krisztus pere áll, amely az abban bemutatott bizonyítási eszközökre helyezi a hangsúlyt. A szerző a bűnvádi eljárás különböző szakaszaiban, annak különböző helyein (a Szanhedrin, a helytartó és Pilatus előtt) elemzi és értékeli a Megváltó ellen felvonultatott bizonyítási eszközöket. A vizsgálandó kérdés arra irányul, vajon mindez megalapozhatta-e az ítélethozatalt, vagy Jézus egy koncepció, összeesküvésen alapuló per áldozata lett.

Kulcsszavak: bűnvádi eljárás, halálbüntetés, szankció, ítélezés, római jog

The Means of Proof Presented in the Trial of Jesus

The focus of the study is the trial of Jesus Christ, with emphasis on the means of proof presented in it. The author analyses and evaluates the means of proof set against the Saviour at different stages of the prosecution, in different places (before the Sanhedrin, the vicar, and Pilate). The question to be examined is whether all this could have justified the judgment or whether Jesus was a victim of a conceptual, conspiracy-based lawsuit.

Keywords: criminal proceedings, death penalty, sanction, judgment, Roman law

1 PhD, adjunktus, r. őrnagy, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, e-mail: kovacs.istvan@uni-nke.hu

Bevezetés

„Magatokért bosszút ne álljatok szerelmeseim,
hanem adjatok helyet ama haragnak; mert meg van írva:
Enyém a bosszúállás, én megfizetek, ezt mondja az Úr.”²

Tanulmányom középpontjában Jézus Krisztus pere áll, amelyet a – neves római jogász – Sáry Pál nevéhez köthető *Bűnvádi eljárások az Újszövetségben* című könyv ihletett.³ A könyvben az olvasó nemcsak Jézus szenvedéstörténetének főbb eseményeit ismerheti meg, hanem lehetősége van arra is, hogy annak vallási, politikai és jogi hátterét, a zsidó és a római jog forrásainak elemzésével megértse.

Zlinszky János jogászprofesszor a könyv előszavában méltatta egykori tanítványának művét, amelyet az alábbiakban üdvözölt:

„Dr. Sáry Pál munkája alapján részletes forráselemzés és értelmezés révén tudjuk végigkövetni a peres eljárások eseményeit és levonni azokból magunk számára a tanulságot: nem irracionális, nem abszurd elfogadni a szent könyvek forrásértékét, elfogadni az azokban megörökített eseménysorok valódiságát, történetiségét. Ami azután az e történeti eseményekből levonható természetfeletti igazságokat illeti, amelyek időfeletti és minden kor minden emberéhez szólnak, ebben kit-kit a maga hitbeli döntése irányít el: Jézus elfogadásában a ma embere is szabad, ahogy a saját korának embere is, hatósága is szabadon dönthetett mellette vagy ellene.”⁴

Gedeon Magdolna jogász az *Aetas* folyóiratban ekképpen magasztalja a szerző munkáját: „Az ókori forrásokra és a gazdag szakirodalomra támaszkodó könyvet elolvassva megállapíthatjuk, hogy Sáry Pál elérte célját: műve által a bibliai események sok olyan összefüggését érthetjük meg, melyeket kizárólag a jogtörténeti elemzés képes megvilágítani.”⁵

Tóth Mihály jogászprofesszor szerint a könyv – noha évezredekre tekint vissza – mégis megkísérel valamiféle szintézist. A monográfia a múlt jogrendszerének ellentmondásait, tanulságait a korabeli források alapján, az akkori társadalmi közegbe ágyazottan, ám mai szemmel dolgozza fel, és segíti annak megértését; ezáltal az utóbbi években megjelent hasonló jellegű művek üdítő kivételeinek egyikeként jelentkezik.⁶

Míndezzel egyezik meg Bajánházy István római jogász álláspontja is, amikor kifejti, hogy: „Sáry Pál széles irodalmi anyag feldolgozása mellett meggyőző hivatko-

2 Pál levele a rómabeliekhez 12,19

3 Sáry 2003

4 Sáry 2003, 10.

5 Gedeon 2004

6 Tóth 2008

zásokkal cáfolja a különböző szerzők által kifejtett álláspontokat, egyben logikusan érvel saját álláspontja mellett. Részletesen és érdekfeszítően mutatja be a Kr. u. 1. század római büntetőjogát az említett eljárásokon keresztül. A könyv azonban nemcsak jogászoknak, hanem az ókortörténet iránt érdeklődőknek is élvezetes olvasmány.”⁷

Madai Sándor büntetőjogász a *Debreceni Szemlé*ben az alábbi dicsérő szavakat fogalmazta meg:

„A könyv olvasmányos stílusban megírt, jól megszerkesztett mű. Azon túl, hogy a történészek számára értékes információt tartalmaz, a jogásznak is érdekes, hiszen egy jogász írta a jogász szemszögéből. Egy nem jogásznak pedig azért hasznos, mert a római jogról mint az európai jogi kultúra bölcsőjéről nyújt átfogó képet. Úgy gondolom, hogy nem csupán a szűk szakmai kör, hanem a témaválasztás különlegességénél fogva a nagyközönség érdeklődésére is számot tarthat Sáry Pál műve.”⁸

A téma fontosságára és mindenkori aktualitására tekintettel magam is úgy vélem, hogy minden egyes szakterület (tudományág) művelője saját tudásanyagának felhasználásával újabb és újabb részleteivel ismertethet meg bennünket, és gyarapíthatja a témával kapcsolatos tájékozottságunkat. Jézus Krisztus perének lefolyását más szemszögéből képes a teológia, valamint a vallástudomány vizsgálni; más aspektust képvisel a politikatudomány; sőt a jogtudomány is eltérő perspektívából mutatja be az adott jelenség részletes körülményeit. Ha párhuzamot vonunk az egyes témák – így jelen esetben Jézus Krisztus pere – és egy több darabból álló kirakós játék között, akkor a kirakós darabjait az egyes tudományágak képviselőinek forrásanyaga és értelmezése adja, az összerakási folyamat pedig addig tart, ameddig a szakemberek új információkkal képesek a kirakóshoz illeszteni darabjaikat.

Római jogi tanulmányaimra tekintettel a perjogi sajátosságokat joghallgatói szemmel nem megismételni szeretném, hanem szeretnék én is hozzájárulni ahhoz, hogy ez a kirakós egy plusz darabbal egészüljön ki, és méltó helyet foglaljon el a Jézus-per ismeretanyagának bővítésében.

Mindennek középpontjában a hangsúlyt a zsidó főtanács, valamint a római helytartó előtti perben felvonultatott bizonyítási eszközökre helyeztem, amelyek Jézus Krisztus halálos ítéletét megalapozták. A tanulmányban választott kutatómódszertani eszközök leginkább az analízis és szintézis duális felhasználására, korhű forráselemzésre és az ahhoz tartozó forráskritikára irányultak. Kutatási hipotézisként fogalmaztam meg azt a feltételezést, miszerint egyrészt a bűnösség megállapítására elegendő bizonyítási eszköz nem állt rendelkezésre; másrészt a Jézus ellen felvonultatott bizonyítékok többsége a bizonyítékokkal szemben támasztott alaki és formai követelményeknek nem felelt meg, egyenesen törvénytelen volt azok bizonyítási eszközként való felhasználása.

7 Bajánházy 2003, 55.

8 Madai 2001, 299.

A tanulmány első része az olvasót a per (jog)alapjával ismerteti meg, a második rész a zsidó és a római perjogi sajátosságokból adódó bizonyítási eszközöket sorakoztatja fel, míg végül a harmadik rész annak eredményeképpen a bűnösséget megállapító és Jézus életét kioltó ítélet körülményeit elemzi és értékeli.

Jézus perének (jog)alapja és körülményei

A szadduceusok és a farizeusok

„Atyám, bocsáss meg nekik,
mert nem tudják, mit cselekszenek.”⁹

A zsidó állam legfőbb politikai hatóságú és ítélkező szerve (görög szynedrion szóból származtatott héber–arameus) Szanhedrin volt. A Jeruzsálemben ülésző Szanhedrint nagy Szanhedrinnek (vagy Szanhedrin Gedólónak) is szokás nevezni, hogy azt a kerületekben működő kis szanhedrinektől megkülönböztetni lehessen – olvasható a *Talmud*ban.¹⁰ Funkciói között egyaránt megtaláljuk a bírói, valamint az állampolitikai ügyekben való döntéshozatalt is. A Szanhedrin politikai intézményesült rendszerének működése sokkal régebbi, az a Krisztus előtt 2. századra tehető. Büchler értekezésében két Szanhedrin működéséről tesz említést: az egyik polgári és büntető-, a másik pedig kizárólag vallási kérdésekben döntött.¹¹ A makkabeusi kor (Kr. e. 167-től egészen Kr. e. 63-ig) kezdetén a Szanhedrin szenátusként működött. A szenátusnak 71 tagja volt, vezető tekintélyeiket és tudósaikat Zekénimnek, azaz öregeknek nevezték. Összehívására a király, de leginkább annak főpapja volt jogosult, aki a szenátus elnökletét is ellátta. Tagjai a farizeusok (leginkább a tudósok utánpótlását biztosították) és a szadduceusok (előkelő családok, arisztokraták származottjai) voltak. (Megjegyzendő, hogy az előbbieknél nem volt nagy befolyásuk a szenátus működésére.) A tagok között egy 10 fős bizottságot jelöltek ki (ők voltak a vezető tekintélyek), akik intézték a Szanhedrin ügyeit. A gyűléseket a Nagy Templomban, annak egy erre a célra kijelölt helyiségében tartották, amely egyben a főpap hivatalos magánhelyiségét jelentette.¹²

Hitük tekintetében a szadduceusokat a hagyományok szigorú őrzése motiválta, ugyanakkor hatalmi érvényesülésüket a római megszállás és az együttműködésből fakadó kötelezettségeik nagyban befolyásolták. Az ő vonatkozásukban e két körülmény teremti meg Jézus elítélésének (jog)alapját. A hagyományok szigorú őrzésére vall

9 Lukács evangéliuma 23,34

10 Molnár 1989

11 Büchler 1902

12 Újvári szerk. 2013

a Pentateuchus, azaz az „öt tekercs”¹³ tisztelete és éltetése. Mindez a zsidóság tekintetében nem egyszerűen csak vallási ideológiában testesült meg, hanem annak törvényként való (*Tóra*) értelmezésében, betartatásában és betartásában valósult meg. A zsidók eszerint utasítják el a lélek hitét („Lészen pedig, hogy minden lélek, valamely nem hallgatand arra a prófétára, ki fog írtatni a nép közül”¹⁴; „És a lélek azonnal elragadta őt a pusztába”¹⁵); az angyalok és démonok küzdelmét („Visszatérve pedig a hetven tanítvány, örömmel mondván: Uram még az ördögök is engednek nekünk a Te neved által!”¹⁶) és a feltámadáshoz köthető eszméket is („Ugyanazon a napon menének hozzá a sadduceusok, a kik a feltámadást tagadják, és megkérdézék őt [...]”¹⁷). A római megszállásból eredendő előnyök, azaz a templomokban való kereskedelem pedig hozzájárult ahhoz, hogy a papi réteg meggazdagodjon, így fontos volt számukra, hogy a rómaiakkal jó viszonyt ápoljanak, és azt fent is tartásák.

A fentiek alapján a sadduceusok vonatkozásában Jézus csodatételei teológiai alapon ütköztek a Tórában foglaltakkal: gondoljunk akárcsak Lázár („Miután ezt mondta, hangosan kiáltott: Lázár, jöjj ki! És kijött a halott, lábán és kezén pólyákkal körülkötve, arcát kendő takarta [...]”¹⁸); Jairus leányának („Ő azonban megfogta a leány kezét, és szólította: Leányom, ébredj! Ekkor visszatért bele a lélek, és azonnal felkelt [...]”¹⁹); vagy a naimi ifúnak („Aztán odalépett a koporsóhoz, és amint megálltak, akik vitték, megérintette, s így szólt: Ifjú, mondom neked, kelj föl! A halott felült, és elkezdett beszélni [...]”²⁰) a feltámasztására; vagy Jézus és az angyalok kapcsolatára („És akkor elküldi az ő angyalait, és egybegyűjti az ő választottait a négy szelek felől, a föld végső határától az ég végső határáig”²¹) és a lélek hitének erejére. Önmagában e csodatételek is bizonyítékul szolgáltak arra, hogy Jézus Krisztus erejét Istentől kapta, amely bizonyosságot a zsidóság körében egyre többen és többen kezdtek elismerni. Mindez veszélyt jelentett a zsidó törvények további betartására, ezáltal egy új teológiai rend megjelenésére, amely a régi hagyományokat aláassa. A sadduceusok tekintetében Jézus alapjaiban rengette meg a *Tórában* foglalt törvények érvényesülését, amely így primer alapként fogható fel az ellene való áskálódásban és a szenátus előtti elítélésében.

Jézus csodatételei mellett azzal, hogy megtisztította a templomot a kereskedőktől („És ott találá a templomban az ökrök, juhok és galambok árusait és a pénzváltókat, a mint ülnek vala: és kötélből ostort csinálván, kiüzé mindnyájokat a templomból, az ökröket is, a juhokat is; és a pénzváltók pénzét kitölté, az asztalokat pedig

13 A *Biblia* első öt könyvét nevezzük így, amelyet Mózes írt. Gyakorta „ötrészes könyvnek” is szokás nevezni, Jézus is úgy utalt rá, hogy „Mózes könyve”, „Mózes törvénye” vagy csak egyszerűen „Mózes”.

14 Apostolok cselekedetei 3,23

15 Márk evangéliuma 1,12

16 Lukács evangéliuma 10,17

17 Máté evangéliuma 22,23

18 János evangéliuma 11,43–44.

19 Lukács evangéliuma 8,54–55.

20 Lukács evangéliuma 7,14–15.

21 Márk evangéliuma 13,27

feldönté²²⁾ bojkottálta a papok meggazdagodását, rombolta a római kereskedőkkel való kapcsolatukat. Mindez Jézus üldöztetésének szekunder tényezőjeként, azaz politikai-gazdasági indokként értelmezhető, hiszen, ha nincs kereskedelem, nincs bevétel; ha a római kereskedőknek nem enged a megszállott terület teret, akkor gazdasági szankciókat is kénytelenek elviselni.

A primer és szekunder tényező egymástól független van jelen, de azok egymásra igencsak erősítő hatást fejtenek ki. Vélelmezhető, hogy bármelyik tényező független jelenléte is elindíthatna volna a láncreakciót, mert ideológiát (vallási ok) és megélhetést (politikai és gazdasági ok) egyaránt veszélyeztettek. A messiást körülvevő csodatételek és isteni kinyilatkoztatások Mózes öt könyvének tanításával, a zsidó hagyományokkal való kontrasztos képét mutatják.

Jézus Krisztus tetteit érzékelve és látván, a zsidóság egy része Máriához fordult, mások pedig a farizeusokat keresték fel. A farizeusok ugyan a *Tórában* foglalt rendelkezések nem mindegyikével egyeztek ki (sőt elismerték Jézus csodatételeit és tanult tanításaiból, lásd például a farizeusi ebédmeghívást, vagy az írás megismerését és hirdetését: „Beszéd közben pedig kéré őt egy farizeus, hogy ebédeljen nála. [...] Ti farizeusok, kívül megtisztítjátok a poharat és a tálát, de belül tele vagytok mohósággal és gonoszsággal. Esztelenek! Aki megalkotta a külsőt, nem az alkotta meg a belsőt is?”²³ „Jaj nektek, akik törvénytudók vagytok, mert elvettétek az Isten ismeretére nyíló ajtó kulcsát. Ti magatok nem mentetek be, a bemenőket pedig akadályoztatok”²⁴⁾, és a rómaiakkal folytatott kereskedelmet sem támogatták nyíltan, de azért, hogy a zsidók nagyrésze Jézust szellemi vezetőjének fogadta el (ugyancsak vallási indokból), nem tudták és nem is akarták megemészteni. Az ellenségem ellensége a barátom – tartja a mondás; jól jött akkor a szaduceusoknak. A farizeusok szívét a hét főbűn közül kettő is megmérgezte, haragtól és irigységtől megfertőzve Jézus ellen fordultak.

Ugyancsak primer tényezőként értelmezhető vallási indíttatás vezérelte a farizeusokat, hogy a szaduceusok igazát erősítsék és fellépjenek Jézus ellen. Jézus tanításai nem csak elméleti síkon értelmezték újra a *Tórában* foglaltakat („És elálmélkodnának az ő tanításain; mert úgy tanítja vala őket, mint a kinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók”²⁵⁾, hanem azok Jézus által Isten segedelmével a való világban is mint isteni csodákban öltöttek testet („És meggyógyít a sokakat, a kik különféle betegségekben sínlódnak vala; és sok ördögöt kiűzé [...]”²⁶⁾). A zsidóság ezért új vezetőt talált magának, így a farizeusok vallási vezetői szerepe megingott. Mindez elegendő ideológiai (vallási okként értelmezhető) alapot biztosított ahhoz, hogy az útból Jézus Krisztust a szaduceusokhoz hasonlóan a farizeusok is eltegyék. A kettőjük között köttetett szerződést Krisztus vérével pecsételték meg.

22 János evangéliuma 2,14–15

23 Lukács evangéliuma 11,38–39

24 Lukács evangéliuma 11,52

25 Márk evangéliuma 1,22

26 Márk evangéliuma 1,16

A Szanhedrin tehát döntött. Jozséphosz (Kaifás) főpap vezetésével megállapodtak abban, hogy Jézusnak vesznie kell. Az általam primer (vallási) és szekunder (politikai-gazdasági) okoknak nevezett tényezők (jog)alapjait olyan látszólagos és színlelt indokokkal próbálták alátámasztani, amely a *Tóra* tekintélyének Jézus általi aláadását erősítik. Máté evangéliumában is olvasható: „És tanácsot tartanának, hogy Jézust álnoksággal megfogják és megöljék”²⁷ –, amely indoklás nélkül is alkalmas a fentiek alátámasztására. Kínosan ügyeltek arra is, hogy ne ünnepnapon tegyék mindezt, nehogy eme intézkedés ellen Jézus követői és a már ideológiailag megnyert zsidóság, valamint a jogkövető nép zendülhessen. Mindez egy előre kitervelt és jól összehangolt érdekérvényesítő tevékenységsorozat többes elemeként értelmezhető.

A logikai láncolat mentén haladva: ha Jézust eltávolítják, a *Tórában* foglalt ideológia tovább él, a Szanhedrin tekintélye helyreáll, a Rómával való kereskedelmi korszak pedig tovább virágozik majd, ami jelentős vagyongyarapodást eredményez a főpapok és arisztokraták számára. Cél és eszköz adott, az eredmény pedig előre láttatott. („Tudjátok, hogy két nap múlva húsvétnek ünnepe lesz, és az embernek Fia elárul-tatik, hogy megfeszítették.”²⁸)

Jézus időközben egy Efraim nevű városban maradt, ahol tanítványaival egészen a Jeruzsálembé való bevonulásáig, a Coenaculumban elfogyasztott Úrvacsoráig és a Getszemani-kert-béli elfogásáig maradt.

Quintus Pontius Pilatus, a helytartó

*„Mert tudja vala,
hogy irigységből adták őt kézbe a főpapok.”²⁹*

Júdea római tartomány volt, amelynek kormányzását a vizsgált időszakban a római császár (Tiberius) által kijelölt helytartó (Pilatus) irányította.³⁰

A provincia jogi szervezetéről elmondható, hogy eredetileg egy imperiummal felhatalmazott magistratus működési területét jelentette, amelyet a senatus jelölt ki számára; később azonban ezzel a névvel elsősorban az Itálián kívül meghódított, önálló kormányzat alá vont területeket illették.³¹ Rómában a magistratus állami főhatalmat gyakorló tisztségviselőt jelentett, de gyakorta magát a tisztséget is e fogalom alatt kezelték. Az első pun háború ideje alatt (Kr. e. 264–241) a praetorok, azt követően a Kr. e. 2–1. században egészen Kr. e. 67-ig már a lex Cornelia de provinciis értelmében az annuitás elve meghosszabbításának lejártával a promagistratusok, majd a vizsgált

27 Máté evangéliuma 26,4

28 Máté evangéliuma 26,2

29 Márk evangéliuma 15,10

30 Tiberius Caesar Augustus római császár Kr. u. 14-től egészen Kr. u. 37-ig uralkodott; Júdea helytartójának pedig Quintus Pontius Pilatust nevezte ki, aki Kr. u. 26-tól Kr. u. 36-ig látta el tisztségét.

31 Földi–Hamza 2008

időszakban a legatus pro praetorok és a legatus Augusti pro praetorok végezték a helytartói kormányzással járó feladatokat. Augustus császár uralkodását követően a praefectus preterio, majd a procuratorok látták el a provinciák kormányzását, amely a dominatus korában a proconsul tisztségével egészült ki. (A tanulmány az időszakok részletes bemutatásától eltekint.) Pilatus legatus pro praetor tisztségében kormányozta a provinciát.

A provinciában uralkodó jogi normarendszerről tudni kell, hogy a helyi igazgatást a provinciai rendtartás (lex provinciae) szabályozta, amelyet a hódító hadvezér és egy senatusi bizottság állított össze.³² Tartalmát egyrészt a római jog egyes meghatározott tartományokra vagy az összes tartományra – kifejezett rendelkezésekkel – kiterjesztett szabályai, másrészt az egyes provinciák számára kibocsátott, a helyi népjogokra is tekintettel levő provinciai törvények, rendtartások, harmadrészt a tartományi helytartók hirdetményei (*edictumok*) alkották.³³

Maga Sály Pál a *Mandinernek* adott interjújában is beszél arról, hogy ezekben a meghódított tartományokban a nép saját hatóságai, korlátozott jogkörrel ugyan, de tovább működtek. Így például a bűnelkövetőket letartóztathatták, kivizsgálhattak bűnügyeket és büntetéseket szabhattak ki, amelynek egyik korlátját a halálbüntetés kiszabása és annak végrehajtása jelentette. Az kizárólag a helytartó hatáskörébe tartozott.³⁴

Így bizonyos, hogy a Római Birodalomban nemcsak a köztársaság, hanem a császárság korában is az Imperium Romanum határain belül lényegében egyidejűleg háromféle hatályos jogrendszer érvényesült: a birodalmi jog, a helyi népjogok és a provinciai jog.³⁵

A hatályos jogrendszerek együttes alkalmazása magyarázatot ad arra, hogy a Jézus Krisztus ellen folytatott eljárás során a Szanhedrin, a római helytartó, valamint az ügy visszautalását követően a helyi zsidó hatóságok hatásköre és illetékessége meddig terjedt.

Mindezekre tekintettel a fashoz (lásd vallási norma) köthetően a *ius gentium* (lásd a zsidó jog mint helyi népjog) alapján a Szanhedrin ugyan szankcionálhatta Jézus tevékenységét (lásd a *Tóra* megsértése), de azáltal, hogy a halálbüntetés kérdése a legatus pro praetor hatáskörébe tartozott, a testület annak elrendelése és végrehajtása felől semmiképpen sem intézkedhetett. Sőt, ahhoz olyan *crimen* megvalósulása szükségeltetett, amelyet a római (büntető) jog büntetni rendelt, halálbüntetés szankciójának kilátásba helyezésével. (A *Magyar zsidó lexikon* szerint a talmudi

32 Földi–Hamza 2008, 37.

33 Földi–Hamza 2008, 43.

34 Marácz Tamás 2019. december 26-án *Jézus Krisztus valós személy – Sály Pál római jogász a Mandinernek* címmel interjút készített Sály Pállal. Az interjú teljes szövege az alábbi linken érhető el: https://mandiner.hu/cikk/20191226_jezus_krisztus_valos_szemely_saly_pal_romai_jogasz

35 Mitteis 1891

perrendtartás³⁶ olyan feltételeket köt a halálos büntetéshez, amelyek sohasem mutathatók ki, és ezen az alapon az ítélet is illuzórikussá válik, mert nem lehet azt végrehajtani. Mindennek magyarázatát önmagában az a tény adja, hogy némely bűn tekintetében a halálbüntetés Kórésznak minősül, vagyis a büntetés és annak végrehajtása nem a világi bíróság, hanem Isten feladata.³⁷ Feljegyzésekből maradt ránk, hogy maga a Szanhedrin hét év alatt egyetlen halálos ítéletet hozott. Ad absurdum a Szanhedrin sem jogilag, sem pedig erkölcsileg sem hozhat[na] halálbüntetéssel járó döntést.) Olyan bűnös magatartást kellett tehát találniuk, amely egyfelől az „öt törvénykönyv” rendelkezéseit súlyosan megsérti, másfelől pedig a hatályos és a korban uralkodó jogrend által tilalmazott magatartást megvalósítja és halálbüntetéssel szankcionálható.

Mindez viszont a továbbiakban már nemcsak körülményként és alapként, hanem egyenesen a Jézus-per jogalapjaként is értelmezhető. A jogalapot adó körülmény pedig a blaszfémia, azaz istenkáromlás bűne volt, valamint a felségsértés (*crimen laesae majestatis*) bűncselekménye.

Az istenkáromlás a Tízparancsolat parancsainak megszegése, azaz a Szentlélek elleni legsúlyosabb bűnök egyike. A Tízparancsolat szerint:

„És szólá Isten mindezeket az igéket, mondván: Én, az Úr vagyok, a te Istened a ki kihoztalak téged Egyiptomnak földéről, a szolgálat házából. Ne legyenek néked idegen isteneid énelöttem. Ne csinálj magadnak faragott képet, és semmi hasonlót azokhoz, amelyek fenn az égben vagy a melyek alant a földön, vagy a melyek a vizekben a föld alatt vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat; mert én, az Úr, a te istened, féltőn szerető Isten vagyok, a ki megbüntetem az atyák vétkéit a fiaikban, harmad és negyediziglen, a kik engem gyűlölnék. Az Úrnak, a te Istenednek a nevéért hiába fel ne vedd; mert nem hagyja azt az Úr büntetés nélkül a ki az ő nevéért hiába felveszi.”³⁸

Mindez alapján istenkáromlásnak minősül, ha a személy Isten nevét megvetően szidalmazza vagy átkozza („És káromlá az izraelbeli asszony fia az Isten nevét és átkozódék [...]”³⁹); ha elveti Isten rendelkezéseit és akaratát megveti („Hol vannak Hamáth és Arphádnak istenei?”⁴⁰); ha a személy hitetlen, engedetlen és bálványokat imád („Ha pedig elfordul a te szíved és nem hallgatsz meg, sőt elhajolsz és idegen isteneket imádsz, és azoknak szolgálatsz [...]”⁴¹).

36 *Talmud* alatt a zsidó nép gyűjteményes szent könyvét értjük, amely a Mózes által írt öt tekercsben található jogi, vallási és életvezetési szabályokat elemez, értelmez és kommentál. Mindezt a legelismertebb zsidó jog- és vallástudósok döntéseiből és tanításából állították össze a Kr. u. 5. század végén.) Bővebben lásd Tóth 2007.

37 Újvári szerk. 2013

38 Mózes II. könyve 20,1–7

39 Mózes III. könyve 24,11

40 Ézsaiás könyve 36,19

41 Mózes V. könyve 30,17

Jézust az istenkáromlást a farizeusok és a szadduceusok szerint azzal követte el, hogy:

- A gutaütött bűnét megbocsátotta („És látva Jézus azoknak hitét, monda a gutaütötteknek: Bizzál fiam! Megbocsáttattak néked a te bűneid”⁴²). E tézis vonatkozásában megjegyzendő Máté evangéliumának azon sarkalatos pontja, amely már előre predestinálja a farizeusok és szadduceusok mint írástudók Jézus e csodatételéről szóló ítéletét: „És íme némelyek az írástudók közül mondanák magukban: Ez káromlást szól. És Jézus látva az ő gondolataikat, monda: Miért gondoltok gonoszt a ti szívetekben?”⁴³
- Istennel egy szinten kezeli magát („[...] tudniillik, hogy te ember létedre Istenné teszed magadat”⁴⁴).
- Isten Fiának nevezte magát, és kinyilatkoztatta Isten hatalmában való részese-dését („Az Én Atyám, a ki azokat adta nékem, nagyobb mindeneknél; és senki sem ragadhatja ki azokat az én Atyámnak a kezéből”⁴⁵).

Mindezzel összefüggésben érdemes azon is elgondolkozni, hogy a főpapok tanácsának döntése (a vallási, gazdasági-politikai indokok miatt) egy eleve elrendeltetett és megmásíthatatlan döntés volt, hiszen a zsidók – akik Jézus csodatételei láttán a farizeusokhoz fordultak – Jézus isteni csodáiról számoltak be, ami önmagában is bizonyíték, hogy Jézus erejét és képességét Istentől kapta („Mit cselekedjünk, mert ez az ember sok csodát mivel”⁴⁶). Lásd például a feltámasztásokat, a betegek meggyógyítását stb. A Szanhedrinben semmilyen körülmények között nem akarták sem elhinni, sem pedig hirdetni és éltetni a csodatételekről szóló valóságot. Ők rombolni és ölni szerettek volna. Ehhez pedig – saját maguk és a még megmaradt hívek lelkének megnyugtatására – indokokat kreáltak, amelyek szószólója Kajafás főpap volt („Meg sem gondoljátok, hogy jobb nekünk, hogy egy ember haljon meg a népért, és az egész nép el ne vesszen”⁴⁷).

Az istenkáromlás mint bűnös magatartás tehát a zsidó jog (helyi népjog, *ius gentium*) szerint halálbüntetéssel sújtandó cselekmény volt, amelynek vizsgálatára a Szanhedrin volt hivatott („És a ki szidalmazza az Úrnak nevét, halállal lakoljon, kövesse azt agyon az egész gyülekezet [...]”⁴⁸), a halálbüntetés végrehajtásának jogalapját pedig maga a római (büntető) közjog (*ius criminale Romanum* és *ius publicum*) tette lehetővé. Ahogy Zlinszky János is megfogalmazza: „Ellentétben a római büntetőjoggal, ami voltaképpen nincsen – római közjog volt.”⁴⁹ A büntetőjog különös részével foglalkozó antik irodalomban pedig „az istenkáromlás (*crimen blasphemiae*) büntett

42 Márk evangéliuma 9,2

43 Márk evangéliuma 9,3–4

44 János evangéliuma 10,33

45 János evangéliuma 10,29

46 János evangéliuma 10,47

47 János evangéliuma 10,50

48 Mózes III. könyve 24,16

49 Zlinszky 1994, 17.

büntetése a római jogban a halál volt”.⁵⁰ A halálbüntetést viszont a helytartó előtt igazából a római jog érvényesülésének tekintetében a felségsértés vádja alapozta meg.

Bizonyítási eszközök a Szanhedrin előtt

*„Bizony mondom néktek, ti közületek egy elárul engem.
És felettébb megszomorodva kezdék mindannyian mondani néki:
Én vagyok-é az Uram? Ő pedig felelvén, monda:
A ki velem együtt mártja kezét a tálba, az árul el engem.”⁵¹*

Az elfogás

Az elfogás végrehajtására kedden este került sor, amikor Jézus tanítványaival a Getsemane-kertben, az Olajfák hegyének lábánál tartózkodott. Az elfogás körülményei vonatkozásában nem egységes azon álláspont viszont, hogy azt ki hajtotta végre. Olvashatunk római katonákról, palotaőrsegről, sőt önkéntesekről is. A római katonákat kizárhatjuk, hiszen a Jézus elleni összeesküvés az elfogás pillanatában még nem a közjog, hanem egyelőre a *Tóra* szerint, a Szanhedrin előtti eljárás alapját képezte, így ehhez a római helytartó katonát bizonyára nem ajánlott fel és nem is biztosított. Álláspontom szerint Jézus ez irányú ügyéről nem is tudott. Az viszont tény, hogy festőművészek alkotásain is fegyverekkel ábrázolják a Jézust elfogó férfiakat, ami nem zárja ki a templomi palotaőrség jelenlétét és asszisztálását a Messiás elfogásához. Giotto di Bondone *Júdás csókja* című festményén jól látható, hogy a férfiak nem római katonai páncélzatot, hanem könnyített férfias ruházatot viselnek, amely megengedhetetlen lett volna a római légiók viselete tekintetében. A templomok védelmére ugyanis gyakorta alkalmaztak olyan fegyveres férfiakat, akik a templom ellen irányuló támadást fegyverrel vagy anélkül is képesek voltak visszaverni. Ezeket a főpap mozgósíthatta.

A Jézust elfogadó férfiak azonosításában Máté evangéliuma világos választ ad nekünk: „És még mikor beszél vala, íme Júdás, egy a tizenkettő közül, eljőve és vele együtt sok nép fegyverekkel és fustélyokkal, a főpapoktól és a nép véneitől.”⁵² Máté evangéliuma is rávilágít, hogy Jézus elfogásában Júdás mellett, a főpapok és a nép vénei által küldött, fegyveres és fustélyos férfiak vettek részt, akik főpapi tisztségük és a Szanhedrinben ülő és tanácskozó, ítélkező vének követői voltak. Az elfogás a Szanhedrin „hivatalból” indított eljárásának a kezdeti cselekményét jelenthette.

A Szanhedrini tárgyalás előtt Jézust Annáshoz, a főpap apósához vitték, ahol bántalmazták, volt, aki arcon is ütötte, és kezdetét vette a „bizonyítási eljárás”. Jézus maga is mondta, hogy titokban cselekedett, igazat tett és igazat szólt, ha pedig az nem úgy történt, bizonyítsák be, ami elindította a bizonyítási eljárást.

50 Pauler 1865, 76.

51 Máté evangéliuma 26,21–23

52 Máté evangéliuma 26,47

Az „antik” felismerésre bemutatás

A Jézust elfogó fegyveres férfiak mellett szükséges kitérnünk Júdás cselekményére is. Júdás 30 ezüstért vállalta, hogy segít Jézus elfogásában, azaz elviszi az őrséget az Olajfák hegyének lábához. Hogy felismerjék az elfogandó személyt, Júdás csókkal üdvözítette mesterét, amely jelül szolgált az elfogás végrehajtásához („A ki pedig elárulja vala, jelt ada nékik, mondván: A kit én majd megcsókolok, ő az, fogjátok meg őt. És mindjárt Jézushoz lépván, monda: Üdvöz légy Mester! és megcsókolá őt. Jézus pedig monda néki: Barátom, miért jöttél? Akkor hozzámenvén, kezeiket Jézusra veték és megfogák őt⁵³). Júdás cselekménye Jézus azonosítására szolgált, amelyet nem véletlenül neveztem „antik” felismerésre bemutatásnak. Júdás volt az, aki kézre adta Jézust, ő volt az, aki gondoskodott az azonosításról, amely így biztosította annak tanúsítását, hogy bizonyítási eszközként a per vádlotti alanya Krisztus legyen, az a személy, aki ellen a Szanhedrin koholt vádakat gerjesztett.

A „tanúk”

A tanúkat három csoportra oszthatjuk: a tanúk, akik hamisan Jézus ellen vallottak, a tanú, aki nemcsak a tanúvallomást, hanem magát Krisztust is megtagadta, és a tanúk, akik tapasztalták Jézus csodatételeit.

Nemcsak a római jogban érvényesült az „unus testis nullus testis” (egy tanú nem tanú) alapelv, miszerint bármely állítás valóság alapját minimum kettő tanúnak kellett igazolnia, hanem az ősi zsidó jog szerint is mérvadónak tekintették. A főpapi meghallgatáson számos tanú vállalta volna, hogy Jézus ellen hamisan szól, de az első erőfeszítések sikertelensége után bebizonyosodott, hogy sokan csak hangjukat szerették volna hallatni. Idő volt, mire két jelentkező Jézus szemébe tudta mondani, miként is valósult meg a hamis, koholt vád („Monda: És azt mondta: Leronthatom az Isten templomát, és három nap alatt felépíthetem azt⁵⁴).

A tanút, aki nemcsak a tanúvallomást tagadta meg, de Jézust is cserben hagyta, Péternek hívták. Péter elkísérte Jézust az Olajfák hegyéről egészen a Szanhedrinig, és az eljárás végét kint, a szolgálkkal várta meg. Mikor ketten is azonosították, hogy ismeri Jézust, mindkét szer letagadta azt, harmadszorra pedig már esküszóval bizonygatta távolmaradását („Ekkor átkozódní és esküözni kezdé, hogy: Nem ismerem ezt az embert. És a kakas megszólala⁵⁵).

A tanúk, akiket a Szanhedrin nem idézett be Jézus oldalán, azok a tanúk voltak, akik az eljárástól távol maradtak. Péter és azok a tanúk, akik a csodatételeket meg tapasztalták Jézus mellett, a javára szolgáltak volna, ha tanúskodnak és kiállnak Krisztus mellett.

53 Máté evangéliuma 26,48–50

54 Máté evangéliuma 26,61

55 Máté evangéliuma 26,74

Ahogy egy tanú nem tanú, úgy a marasztaló tanú mellett mindig kell lennie segítő tanúnak is. Marasztaló tanúk nem is voltak az eljárásban, hiszen Jézus csodatételei tanúbizonyítást nyertek, amelyeket maga a Szanhedrin is elismert – lásd korábban a jelek idézete –, ezért csakis hamis tanúkkal tudták bizonyítani annak ellenkezőjét.

A tanú által tett hamis nyilatkozat pedig az eljárásban bizonyítási eszközként nem fogadható el, az nem értékelhető a terhelt terhére.

A „beismerő” vallomás?

Jézust egyszer szólította Kaifás, hogy reflektáljon a hamis tanúk által elmondottakra, azonban Jézus nem felelt rá, hallgatott. Ezt a momentumot nevezhetnénk a vallomás megtagadásának is, miszerint a vádlott él azon jogával, hogy nem tesz vallomást, a vallomástételt megtagadja. Mivel a felsorakoztatott hamis tanúk vallomása csekélynek mutatkozott, a főpap kényszervallatta Jézust, és jogának csorbításával kérdést intézett felé („Az élő Istenre kényszerítelek téged, hogy mondd meg nekünk, ha te vagy-e a Krisztus, az Istennek Fia? Monda neki Jézus: Te mondád”⁵⁶).

Jézus nem tett kijelentést, kérdésre tényközléssel válaszolt. Mi sem bizonyítja jobban, hogy már az ítélet is készen volt; hiszen bármit is válaszolt volna Jézus, vagy bármilyen mentő körülményt hoznak fel mellette, alig jöttek ki száján a szavak; ruháját a főpap megtépte és kijelentette az istenkáromlás elkövetésének bűnét, az ítéletet: a halált. Megjegyzendő, hogy a vallomástétel megtagadása esetén a főpap nem is intézhetett volna kérdést Jézushoz, hiszen az eskütétel csakis kizárólag a vallomás megerősítésére szolgál, amely jelen esetben nincs is, nem is volt.

Bizonyítási eszközök Pilatus előtt

Vallomástétel vagy annak megtagadása?

A Szanhedrin tagjai Jézust Pilatus előtt felségáruslással vádolták, miszerint Jézus a zsidók királyának vallotta magát. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a római jog a felségáruslást [*perduellio*] a felségvétségétől [*crimen laesae majestatis*] nem különbözteti meg. A iustianusi jogforrások egyértelműsítik viszont, hogy a felségvétséghez több olyan bűntett is kapcsolódik, amelyek később önálló crimenként kezelendők, viszont az egyik legszigorúbb büntetési tétellel, azaz halállal büntették annak elkövetőit.) Jézus viszont Pilatus előtt nem tesz vallomást, a hallgatást választja, még akkor sem reflektál a kérdésekre, amikor Pilatus a főpapok vádjával szembesíti őt („Jézus pedig ott állta a helytartó előtt; és kérdezé őt a helytartó, mondván: Te vagy-e a zsidók királya? Jézus pedig monda néki: Te mondod. Akkor monda neki Pilátus: Nem hallod-e mily sok bizonyítást tesznek ellened? És nem felele néki egyetlen szóval sem, úgy hogy a helytartó igen elcsodálkozék”⁵⁷).

56 Máté evangéliuma 26,65

57 Máté evangéliuma 27,11; 13–14

A vallomás ezirányú megtagadása két kérdést is felvetett: vajon az a védekezésről való lemondásként, vagy a bizonyítási teher hatósági erősítéseként értelmezhető? Bizonyára mindenki hallotta már a „hallgatás beleegyezés” mondást, azonban gyakorta megfeledekünk annak ellentettjéről is, miszerint a hallgatás „az ártatlanok kiváltsága” is egyben. Gondoljunk csak olyan büntetőjogi és eljárásjogi alapelvekre, mint az ártatlanság védelme, vagy senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolná stb. Nem tudhatjuk biztosan, hogy a vallomástételnek vagy a vallomás megtagadásának milyen indokai volnának, de Pilátus átlátta a helyzetet, és felismerte, hogy Jézus nem követte el azon criminét, amellyel megvádolták. Mindez a főpapok álnok mesterkedése volt Jézus kiiktatására.

Pilátus végső döntését – kereszthalálra ítéli Jézust – sem lehet megváltoztatni és annak alapjául szolgáló mentő indokokat keresni. Gondolok itt arra, hogy miután Pilátus meggyőződött Jézus ártatlanságáról, az eljárást Heródes elé utalja, aki nem akart e kérdésben felelősséget vállalni és a döntést rábízta; vagy feleségének rémál-mára, amely figyelmeztető jelként szolgált; vagy a korbácsolás végrehajtására; vagy akár „kezeinek mosása” és az ítélet a nép szavára bízott kimondására („Ártatlan vagyok ez igaz embernek véréből; ti lássátok!”⁵⁸). Pilátus vonatkozásában talán egy körülmény volt, amely viszont jogilag is értékelhető: amikor a Szanhedrin tagjai érezték, hogy a zsidó jog szerinti istenkáromlás a helytartó előtt semmit sem jelent, politikai ügyet csináltak belőle, felségsértést és lázítást, amely már, mint láttuk, súlyos szankcióval volt sújtandó. Pilátus, bár átlátta e mesterkedést, patthelyzetbe került, amikor a Szanhedrin tagjai megfenyegették azzal, hogy ha nem ítéli el Krisztust, nem a császár barátja. Ez viszont Pilátus helytartói pályafutásának végét jelentette volna. Talán ez a fenyegetettség is közrejátszott abban, hogy a kegyelmi intézményt, a pertörleszt nem Jézus, hanem a nép által választott Barabás – aki tényleg elkövette e criminét – személyében gyakorolta.

Összegzés és következtetések

Hipotézisem alátámasztásaként összességében megállapítható, hogy a Szanhedrin előtt felhozott bizonyítási eszközök nagyrésze még az istenkáromlás büntettének, azaz Jézus bűnösségének megállapítására is nemhogy alkalmatlan, de egyenesen légből kapott és súlytalan is volt. Azok kizárólag a már előre meghozott döntés hamis és törvénytelen alátámasztására voltak előkészítve. Szervezetten és ad hoc jelleggel egyaránt (lásd például a hamis tanúkat). A Szanhedrin tevékenysége önkényes és minden (vallási, erkölcsi, jogi stb.) normát figyelmen kívül hagyó, pozíciót és vagyont féltő cselekményeként fogható csak fel, amelynek eredménye egy ártatlan lélek halála.

Számos forrás említi, hogy a törvényesség látszatát a hatályos római eljárásjog által lehetőséget biztosító büntetések teremtették meg, de azok sem az eredeti istenkáromlás büntett elkövetésének alapjaként szolgáltak, hanem a csellel átitatott felségsértés

58 Máté evangéliuma 27,24

vádját alapozták meg. A jog szempontjából viszont azon felsorakoztatott bizonyítási eszközök, amelyek a váderedményességet alátámasztották volna nem álltak rendelkezésre, vagy nem bizonyították minden kétséget kizáróan a terhelt bűnösségét. A kardinalis döntés pedig végső soron nem a helytartó döntése, hanem a lázított és dicsőtelen, vére szomjazó, leginkább szadduceusokból és farizeusokból álló tömeg volt, akik a keresztre feszítés közvetett végrehajtói voltak. Közvetlenül pedig az elsősorban a Szanhedrin, másodsorban a helytartó felelőssége.

Irodalomjegyzék

- Bajánházy István (2003): Jézus és Pál apostol bűnvádi pere. *Jogtörténeti Szemle*, 1(3), 52–55.
- Büchler, Adolf (1902): *Das Synedrion in Jerusalem und das grosse Bet-Din in der Quaderkammer des Jerusalemisschen Tempels*. Vienne, Alfred Hölder.
- Földi András – Hamza Gábor (2008): *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Gedeon Magdolna (2004): Monográfia Jézus és Szent Pál peréről. *Aetas*, 19(3–4), 322–324.
- Károli Gáspár (ford.) (1988): *Szent Biblia*. Budapest, Magyar Biblia-Tanács.
- Madai Sándor (2001): Sály Pál: Bűnvádi eljárások az Újszövetségben. *Debreceni Szemle*, 9(2), 296–299.
- Mitteis, Ludwig (1891): *Reichsrecht und Volksrecht in den Östlichen Provinzen des Römischen Kaiserreichs*. Leipzig, B.G. Teubner
- Molnár Ernő (1989): *A Talmud könyvei*. Budapest, Garai Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Pauler Tivadar (1865): *Büntetőjogtan*. Pest, Pfeifer Ferdinánd.
- Sály Pál (2003): *Bűnvádi eljárások az Újszövetségben*. Budapest, Szent István Társulat.
- Tóth J. Zoltán (2007): *Halálbüntetés az ókori államok jogában*. Szeged, SZTE.
- Tóth Mihály (2008): Gondolatok Sály Pál Bűnvádi eljárások az Újszövetségben című könyvéről. *Iustum Aequum Salutare*, 4(3), 260–264.
- Újvári Péter szerk. (2013): *Az 1929-es magyar zsidó lexikon adatbázisa. Szociológiai adatbázisok I. rész*. Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola.
- Zlinszky János (1994): *Ius publicum. Római közjog*. Budapest, Osiris–Századvég.